

československá psychologie

časopis
pro psychologickou
teorii a praxi

ČÍSLO 6
ROČNÍK XXXI
1987

DVACET LET PSYCHOLOGICKÉHO ÚSTAVU ČSAV

MILOSLAV KODÝM

Psychologický ústav ČSAV, Praha

Psychologickému ústavu ČSAV je 20 let. Ovšem v porovnání se životem lidského jedince je dvacet let ve vývoji vědecké instituce poměrně krátké období. Nicméně reflexe dosavadní vývojové cesty a dosaženého stupně je žádoucí a užitečná. Skýtá možnost poučit se z předchozí zkušenosti, zhodnotit dosažené výsledky, a to vše konfrontovat se současnou realitou, jejími potřebami a požadavky na účast psychologických věd při řešení aktuálních společenských úkolů. Využijme tudíž příležitosti dvacetiletého výročí Psychologického ústavu k zamyšlení nad dosavadním vývojem ústavu, jeho dosaženými výsledky i dalšími perspektivami.

PŘEDPOKLADY VZNIKU A VÝZNAMU PSYCHOLOGICKÉHO ÚSTAVU ČSAV

Založení Psychologického ústavu ČSAV bylo připravováno již od poloviny padesátých let, kdy — v r. 1955 — do tehdy vytvořeného pedagogického ústavu J. A. Komenského ČSAV, jehož ředitelem byl akademik Otakar Chlup, byla včleněna dvoučlenná skupina psychologů. O něco později (v roce 1959) se tým psychologů v Pedagogickém ústavu ČSAV rozšířil o pracovníky psychologické laboratoře, vedené prof. J. Linhartem, tehdy profesorem Pedagogické fakulty UK. Toto pracoviště bylo převedeno do Pedagogického ústavu jako oddělení pro pedagogickou psychologii. Obě oddělení byla později (v roce 1967) včleněna do nově vytvořeného Psychologického ústavu ČSAV jako jeho základ.

Důležitým krokem v rozvoji psychologie v rámci ČSAV bylo ustanovení Komise pro psychologii při ČSAV v roce 1957, která měla za úkol soustavně rozvíjet tento obor a mimo jiné připravit také zřízení samostatného psychologického pracoviště v ČSAV. Komise přispěla k vydávání časopisu Československá psychologie (1957) a k ustanovení Československé psychologické společnosti při ČSAV (1958).

Rozhodujícím podnětem pro založení Psychologického ústavu ČSAV bylo usnesení ideologické komise ÚV KSČ „O naléhavých úkolech československé psychologie“ z roku 1956. Toto usnesení je projevem výrazné péče KSČ o rozvoj československé psychologie.

Založením samostatného pracoviště ČSAV získala československá psychologie možnost soustavně a koncepčně rozvíjet vědecko-výzkumnou činnost a koordinovat ji v českých zemích i na Slovensku, kde v rámci Slovenské akademie věd také již existovalo (od roku 1963) samostatné psychologické pracoviště — Psychologické laboratorium pod vedením doc. dr. Miroslava Bažányho.

Nově zřízený Psychologický ústav ČSAV ve statutu dostal do vínku úlohu centra vědeckovýzkumné činnosti v oboru psychologie, především tří důležitých psychologických disciplín — obecné, vývojové a sociální psychologie. Kromě toho bylo jeho posláním také vychovávat vědecké pracovníky schopné řešit na vysoké odborné úrovni psychologickou problematiku a rozvíjet psychologickou teorii i metodologii.

Vznik Psychologického ústavu ČSAV v roce 1967 je třeba hodnotit jako významný mezník v rozvoji československé psychologie, která tím vstoupila na půdu naší vrcholné vědecké instituce — ČSAV a věnovala se do soustavy věd rozvíjejících zde základní oborový výzkum a usilujících o uplatnění získaných vědeckých poznatků při budování socialistické společnosti.

HLAVNÍ FÁZE VÝVOJE PSYCHOLOGICKÉHO ÚSTAVU ČSAV

V dosavadním vývoji Psychologického ústavu můžeme zachytit tři fáze, v nichž je sice zachován jednotný charakter jeho základního poslání a profilujícího zaměření, ale dochází k určitým dílčím změnám v koncepci práce a do popředí vystupují její různé aspekty. Tyto fáze jsou podmíněny dynamikou širšího sociálně historického kontextu i změnami ve vedení ústavu.

První fáze od založení pracoviště do roku 1970, během níž vedl ústav prof. dr. Vladimír Tardy, byla charakterizována trendem prvotního růstu a zaměřením k problematice osobnosti v procesech jejího vývoje a sociální determinovanosti v podmínkách intenzivních vědecko-technických přeměn. Otázkami vývoje osobnosti se zabývala zejména brněnská pobočka ústavu, vedená členem korespondentem Vilémem Chmelařem. Byla autonomním pracovištěm s odbornými psychologickými pracovníky, kde byly řešeny především problémy longitudinálního vývoje dítěte a také problematika struktury osobnosti — hlavně zájmové struktury. Pražské pracoviště sledovalo otázky teorie osobnosti, její struktury a některé problémy psychické regulace — toto ve spolupráci se slovenskými psychology z katedry psychologie Univerzity Komenského v Bratislavě. Oddělení obecné psychologie, vedené prof. Linhartem, se zaměřovalo hlavně na procesy učení, jeho strukturu a účast v ontogenezi osobnosti. Bylo experimentálně zkoumáno bludištní učení a pozornost byla věnována i některým neurofyziologickým aspektům procesu učení a základním aspektům tvořivé činnosti.

Oddělení sociální psychologie pod vedením doc. dr. J. Janouška řešilo některé koncepční otázky marxisticky pojaté sociální psychologie a problematiku společenského začleňování, komunikace a kooperace, problematiku socializačního procesu a sociální determinace lidských potřeb. Již tehdy se pracovníci tohoto oddělení úspěšně zapojili do interdisciplinární spolupráce v rámci mezioborového vědeckého týmu akademika Radovana Richty. Tento tým řešil komplexně souvislosti a důsledky nastupující vědeckotechnické revoluce v podmínkách socialistické společnosti.

Psychologický ústav ČSAV se již v této první fázi své činnosti soustavně podílel na řešení úkolů Státního plánu základního výzkumu. Byl to tehdy hlavní úkol „Problémy psychiky a její sociální funkce“ koordinovaný ústavem a hlavní úkol „Společenské a lidské souvislosti vědeckotechnické revoluce“, koordinovaný Ústavem filozofie a sociologie ČSAV. Ústav také již v tomto období s úspěchem navázal mezinárodní kontakty a spolupráci, o čemž svědčí mimo jiné uskutečnění dvou významných konferencí s mezinárodní účastí. Jednak to byla konference „Psychologie lidského učení“, která se konala 14.—19. července 1969

v Praze a stala se podnětem pro vznik dnes již tradičně svolávaných pražských psychologických konferencí s mezinárodní účastí, jednak konference s tematikou experimentální sociální psychologie — rovněž s mezinárodní účastí. Ta se konala ve spolupráci s Evropskou asociací experimentální sociální psychologie a s výborem Transnational social psychology ve dnech 7.—11. 10. 1968. Obě měly živý ohlas nejen domácí, ale i zahraničí a začal se tu rozvíjet trvalý zájem zahraničních pracovišť o československou psychologii i možnosti spolupráce. Někteří pracovníci ústavu byli přijati do mezinárodních psychologických společností — např. Americké psychologické asociace, dále Evropské asociace pro experimentální sociální psychologii a Mezinárodní společnosti pro studium vývoje chování. Psychologický ústav ČSAV se v součinnosti s psychologickým pracovištěm Slovenské akademie věd, které bylo změněno na Ústav experimentálnej psychológie, zapojil také do kontaktů s psychology podunajských zemí — účastí na konferenci, která se konala v září 1970 ve Smolenicích. Byly navázány pracovní styky s psychologickými pracovníky v SSSR a NDR. Ústav rozvíjel spolupráci s řadou československých pracovišť psychologických i dalších a vykonával expertizní práci. Byly vypracovány expertizy pro stranické orgány, Ústav státu a práva, Výzkumný ústav životnej úrovně v Bratislavě, pro Psychodiagnostiku, ministerstvo školství aj.

V druhé fázi vývoje od roku 1971—1979, kdy byl ředitelem Psychologického ústavu člen korespondent J. Linhart, vystupovala do popředí snaha překonat divergenci řešené tematiky a dosáhnout větší operativní pružnosti. Kromě oddělení ústavu, kde došlo ke sloučení oddělení obecné a sociální psychologie a vytvoření matematicko-technického oddělení, byly vytvářeny vědecko-výzkumné skupiny, např. pro základní problémy psychologie učení, pro myšlení a tvořivou činnost, úmyslnou regulaci ve struktuře osobnosti a pro komunikaci a kooperaci ve skupinových činnostech. Byl kladen větší důraz na ideologické souvislosti v psychologické teorii a kritiku nemarxistických psychologických koncepcí. Teoretická práce se soustřeďovala více k rozpracování některých základních teorií jako psychický odraz a vědomí, činnost a poznání, a to i se zřetelem k fylogenezi nervové činnosti. Experimentálně byly sledovány otázky řešení problémů a jejich strategie, utváření pojmů a procesy verbální komunikace a kooperace při řešení úkolů a společné činnosti. Byla sledována komplexněji motivace lidského chování z hlediska sociálních determinant a skupinových procesů. Začala se také rozvíjet u nás relativně nová tematika sociálního učení a výcviku.

Pokud jde o obsah a uplatnění výstupů výzkumné práce, byly vzhledem k závěrům sjezdových jednání KSČ i dalším usnesením řídicích orgánů orientovány více než dříve do hospodářské praxe, včetně výrobní sféry a do oblastí ideologické výchovné práce. Vědeckovýzkumná činnost byla jako dříve vázána k řešení úkolů Státního plánu základního výzkumu. Ústav koordinoval ve Státním plánu samostatný hlavní úkol (VIII-1-10) a podílel se prostřednictvím oddělení sociální psychologie na hlavním úkolu mezioborovým dílčím úkolem „Psychologické problémy soudobé civilizace a motivace lidského jednání“. Z tematického zaměření řešených úkolů Státního plánu vycházely také programy zahraničních styků i spolupráce, která se stala soustavnější ve smyslu oficiálně uzavřených — jednak dvoustranných, jednak vícečlenných dohod se socialistickými zeměmi — především Sovětským svazem, Rumunskem, Maďarskem a NDR.

Ústav rozšířil svou koordinační činnost a zvětšil se též počet externě spolupracujících psychologů i pracovníků jiných oborů. Tím byla poněkud kompenzo-

vána méně příznivá okolnost, že kádrový stav ústavu více méně stagnoval a vzrostla fluktuace. Koordinační úloha Ústavu se projevila např. v pravidelném konání seminářů v Liblicích, které byly věnovány řešení úkolů Státního výzkumného plánu. V tomto období byla také zahájena setkání sociálních psychologů na seminářích, věnovaných hlavně metodologickým otázkám sociální psychologie a využití jejich poznatků pro potřeby naší společnosti. Po vzniku Společenskovědního ústavu SAV v Košicích se tyto semináře — střídavě konané v českých zemích a na Slovensku — staly tradicí, na níž se podílejí rovným dílem čeští i slovenští sociální psychologové. Semináře napomáhají výměně zkušeností a rozvoji této pro aplikaci psychologických poznatků klíčové vědní disciplíny a jejímu propojení se společenskou praxí.

Ústav i brněnská pobočka pokračovaly i v této fázi ve své expertizní činnosti a rozvíjely také plynulou součinnost s vysokými školami. Podílely se rovněž na pedagogické práci jak v Brně, tak v Praze, a to na vysokých školách, na Institutu ministerstva průmyslu, zdravotnictví a v rámci postgraduálního školení pedagogických pracovníků, lékařů, pracovníků státní správy a řídicích pracovníků z nejrůznějších oblastí praxe.

Výsledky práce byly prezentovány na četných odborných konferencích jak doma, tak v zahraničí i formou vědeckých či populárně-vědeckých publikací. Že práce měly pozitivní ohlas, o tom svědčí zejména citace v české i zahraniční odborné literatuře.

Třetí vývojová fáze Psychologického ústavu začíná v osmdesátých letech, kdy vedením ústavu byl pověřen prof. dr. Miloslav Kodým, CSc. Tato fáze je charakterizována užším sepětím základního psychologického výzkumu s celospolečenskými úkoly včetně spolupráce s dalšími společensko-vědními obory. Tematické zaměření se opět vrací k problematice osobnosti a jejího vědomí — ovšem ve smyslu jejího cílevědomého utváření a rozvíjení. V této souvislosti vystupují do popředí znovu otázky sociálně-psychologické determinace, která je však chápána především jako produkt lidských společenských aktivit, takže vystupuje do popředí problematika řízení sociálních procesů a její psychologické aspekty. V roce 1985 byla úspěšně dokončena práce na úkolech Státního plánu základního výzkumu 7. pětiletky, v jejímž průběhu ústav koordinoval samostatný hlavní úkol „Psychický vývoj osobnosti a utváření socialistického vědomí při rozvoji aktivního společenského jednání“. Výzkum přinesl kromě významných teoreticko-metodologických výsledků (vhodně využitelných v aplikovaném výzkumu) cenné poznatky k problematice mravního a právního vědomí, utváření socialistického vědomí v pracovních kolektivech, motivace žáků a pracujících, rozvoje talentu a psychické integrity osobnosti. Tyto poznatky jsou dobře využitelné ve společenské praxi a ve formě výstupů byly po skončení oponentního řízení velice příznivě přijaty uživateli z různých oblastí společenské praxe (školství, zdravotnictví, kultura, sport aj.). Společenská praxe již využívá rozpracovaných metod aktivního sociálního učení, metod rozvoje tvořivosti pracovníků a pracovních kolektivů, zjišťování úrovně morálního vývoje osobnosti, atd.

Velká pozornost byla věnována ideologickým problémům psychologie, zejména ve vztahu k řešení globálních problémů lidstva. Za tímto účelem zorganizoval Psychologický ústav ČSAV v roce 1985 mezinárodní kolokvium „Psychologie v třídně rozděleném světě“, na němž bylo poukázáno na nezastupitelnou úlohu psychologie v řízení společenských procesů v etapě rozvinutého socialis-

mu. Ve spolupráci s Vědeckým kolegiem pedagogiky a psychologie byla systematicky sledována problematika boje proti negativním jevům, což vyústilo v závěry, jejichž uplatnění vede ke zkvalitnění zejména výchovné praxe (v práci škol, společenských organizací, bezpečnostních sborů ap.). Tato problematika bude nadále rozvíjena na základě interdisciplinární spolupráce. Výsledky výzkumu z tohoto období jsou publikovány a byly oceněny na posledním sjezdu čs. psychologů i v průběhu V. pražské konference, která se konala v červenci loňského roku.

SOUČASNÝ STAV A ZAMĚŘENÍ PSYCHOLOGICKÉHO ÚSTAVU

Psychologický ústav v současné době pokračuje v základní linii stanovené jeho původním statutem. V souvislosti s rozpracováním závěrů XXVII. sjezdu KSSS a XVII. sjezdu KSČ je věnována mimořádná pozornost problematice vztahů společenského a individuálního vědomí, problematice mládeže a ideologickým otázkám. V tomto smyslu byla zpřesněna koncepce Psychologického ústavu ČSAV včetně organizačních a kádrových změn. Rovněž byla utvořena první společenskovědní profesní skupina „Psychologové za mír“, která pracuje jako složka aktivu Čs. mírového výboru.

Dnes má Psychologický ústav čtyři oddělení — oddělení obecné psychologie, psychologie osobnosti a jejího vývoje, sociální psychologie a oddělení matematických metod a experimentálních technik. Jednotlivá oddělení nepracují odděleně, nezávisle, ale ve vzájemné návaznosti. Od roku 1970 k ústavu již nepatří pobočka v Brně, která se stala samostatnou Psychologickou laboratoří ČSAV; toto psychologické pracoviště však bylo v roce 1984 včleněno do nově vytvořeného Ústavu pro výzkum společenského vědomí a ateismu ČSAV v Brně.

Ústav byl v posledních letech kádrově doplněn, takže má celkem 40 pracovníků, z toho 17 pracovníků vědeckých a 12 odborných.

Psychologický ústav plní dále funkci školícího pracoviště pro vědeckou výchovu pracovníků v oboru psychologie — převažuje přitom zaměření na výzkumnou tematiku v ústavu sledovanou. Ústav je vydavatelem ústředního časopisu československých psychologů „Československá psychologie“ a stal se prognostickým pracovištěm pro obor psychologie. V pravidelných čtyřletých intervalech organizuje Pražské mezinárodní konference.

V současné 8. pětiletce se ústav podílí na plnění dvou hlavních úkolů Státního plánu základního výzkumu. Jeden z nich (IX-6-4) „Psychologické a pedagogické zákonitosti dialektiky společenského a individuálního vědomí“, je ústavem přímo koordinován. Koordinačním pracovištěm druhého je katedra psychologie UK. Je to úkol zařazený do stěžejního směru IX-10, věnovaného problematice mládeže a má název „Psychologické zákonitosti rozvoje mladé generace jako aktivního činitele socialistické společenské praxe“.

Kromě toho se Psychologický ústav podílí na řešení dvou komplexních úkolů společenských věd: „Kritika současných buržoazních a revizionistických teorií jako součást ideologického boje“ a „Úloha subjektivního faktoru v socialistické společnosti“.

Psychologický ústav jako centrální psychologické pracoviště soustřeďuje při plnění náročných úkolů řadu dalších psychologických pracovišť, z nichž nejdůležitější je oddělení psychologie ÚVSVVA v Brně a dále katedry psychologie v Brně, Praze, Olomouci. Dělbá práce vůči ostatním vědeckovýzkumným psy-

chologickým pracovištím je řešena začleněním úkolů PsÚ do do SPZV. Psychologické pracoviště SAV — Ústav experimentální psychologie SAV — se orientuje na současný VIII. program SPZV, přičemž existuje návaznost pracovišť ČSAV a SAV. Zvláště tím, že pracovníci PsÚ participují na úkolech Ústavu experimentální psychologie a naopak. K této propojenosti dochází ponejprv v současné etapě — plánu na 8. pětiletku.

Interdisciplinarita výzkumů je dána především povahou řešených úkolů. Nejfrekventovanější interdisciplinární vztahy jsou navázány v oblasti psychologie řízení sociálních procesů (k teorii řízení a ekonomii), psychologie tvořivosti (k ekonomii, technickým vědám a biologickým vědám), psychologie osobnosti (k biologickým vědám, antropologii a lékařským vědám) a v psychologii obecné: interdisciplinární konferenci k problematice interpretačních procesů spolupřádaly v roce 1987 s PsÚ ČSAV ještě Ústav státu a práva ČSAV, ÚFS ČSAV, ÚTDÚ, Ústav pro jazyk český, Ústav pro českou a světovou literaturu, Kriminologický ústav při Státní prokuratuře ČSR, odpovídající pracoviště SAV a další vědeckopedagogická pracoviště ČSR i SSR.

Rovněž *mezinárodní spolupráce* s partnerskými pracovišti v SSSR a ostatních socialistických státech je bohatě rozvinuta a není třeba mimořádných zásahů k jejímu dalšímu prohlubování. V 8. pětiletce budou pokračovat dvoustranné pracovní styky s Psychologickým ústavem AN SSSR v Moskvě, s Ústavem pedagogické psychologie APN v Moskvě i Psychologickým ústavem AN Ukrajinské SSR v Kijevě. Potvrzena je dvoustranná dohoda o spolupráci s Kybernetickým ústavem AV NDR (v oblasti studia přirozeného a umělého intelektu a interpretačních procesů) a akademickými psychologickými pracovišti v MLR (v oblasti vývojové psychologie). Obsah spolupráce se sovětskými psychologickými pracovišti je rámcově vymezen plánem činnosti sekce pro psychologii a pedagogiku Československo-sovětské komise pro společenské vědy.

Vazby na aplikovaný výzkum jsou organizovány již v rámci řešení úkolů základního výzkumu; řešitelské kolektivy sdružují jak pracovníky základního, tak aplikovaného výzkumu. Rovněž instituce uživatelů výsledků základního výzkumu podstatnou měrou přispívá k prohloubení vztahů návaznosti základního výzkumu, aplikovaného výzkumu a praxe.

Jako výstupy do praxe se budou v 8. pětiletce nejvíce uplatňovat expertizy pro centrální orgány politického a státního řízení, přednášková a výchovně vzdělávací činnost předních řešitelů v nadresortních, resortních a podnikových školicích zařízeních, drobná, avšak systematická publikační činnost v denním, zvl. pak politickém tisku, a organizování seminářů a přednáškových cyklů v příslušných institucích (zvl. v Socialistické akademii a ČSVTS).

PERSPEKTIVNÍ ÚKOLY PSYCHOLOGICKÉHO ÚSTAVU ČSAV

Úkoly, které stojí před československou psychologií a tím i před její hlavní vědeckou institucí — PsÚ jsou nemalé.

Proces společenských přeměn dospěl do nových fází, kdy výrazně vzrůstá úloha lidského subjektu jakožto aktivního činitele ekonomicko-sociálního rozvoje. Zejména psychické kvality člověka — jeho osobnost — se stávají dnes jedním z klíčových předpokladů či limitů ekonomické prosperity, efektivity, tvorby socialistického způsobu života i stimulujícího a zdravého životního prostředí.

Z této nové situace vychází i nový pohled na psychologii vůbec (nikoliv akademická nauka, nýbrž formativní věda) i na její společenské funkce.

Společenské funkce psychologie jednoznačně vyplývají ze společenských požadavků, formulovaných v materiálech XVII. sjezdu KSČ. Komunistická strana prostřednictvím svého programu tak cílevědomě ovlivňuje nejen rozvoj celé naší společnosti, ale též rozvoj a uplatnění československé psychologie.

Nejvýstižněji jsou tyto požadavky vyjádřeny hlavním cílem, který KSČ trvale sleduje: „... zvyšovat životní úroveň lidu, uspokojovat hmotné a duchovní potřeby obyvatelstva na kvalitativně vyšším stupni, upevňovat jeho životní a sociální jistoty a vytvářet stále příznivější podmínky pro harmonický rozvoj člověka. Zabezpečení tohoto cíle je základním úkolem dlouhodobé hospodářské strategie založené na urychlení sociálně ekonomického rozvoje cestou intenzifikace a zvyšování efektivnosti společenské výroby, kvality veškeré práce a přísné hospodárnosti.“ (Hlavní směry hospodářského a sociálního rozvoje ČSSR na léta 1986—1990 a výhled do roku 2000.)

Analýza společenských požadavků umožňuje vytyčit následující *funkce psychologie*:

1. Zdokonalování ideologického působení (tj. ideologické práce, agitace, propagandy a kontrapropagandy, boje za mír, ...).
2. Zdokonalování systémů řízení společenských a ekonomických procesů (národního hospodářství).
3. Rozvíjení hlavní výrobní síly socialistické společnosti (člověka), zejména z hlediska odkrývání rezerv růstu produktivity práce.
4. Zvyšování spolehlivosti a efektivnosti techniky (systémů „člověk—stroj“) v procesu projektování, rozpracování a využívání nových pracovních prostředků a technologických procesů.
5. Zdokonalování sféry služeb, tj. procesu rozdělování pracovních produktů a jejich spotřeby (distribuční vztahy).
6. Zkvalitňování procesů učení, vzdělávání a výchovy, zejména mladé generace.
7. Utváření osobnosti nového člověka, mj. využitím všech prostředků duchovní (umění a literatura) a tělesné (tělovýchova a sport) kultury.
8. Zdokonalování systému zdravotnictví (tj. ochrana zdraví lidí).
9. Upevňování právního řádu (ochrana společenského pořádku).
10. Zvyšování obranyschopnosti vlasti a celého socialistického společenství.

Ze společenských funkcí psychologie vyplývají nejen její *cíle*, ale i její *úkoly*. Vzhledem k tomu, že psychologie zasahuje do různých oblastí společenského života, jsou její cíle a tudíž i její úkoly značně strukturované a víceúrovňové.

Ústřední *cíl* psychologie vyplývá z její povahy jako vědní disciplíny: rozvíjet teoretické poznání v oblasti vymezeného předmětu bádání (tj. rozvíjet poznávací funkci psychologie jako vědy) a usilovat o účinnou aplikaci teoretických poznatků ve společenské praxi (tj. rozvíjet funkci realizační). K propojení poznávací a realizační funkce má psychologie velmi dobré předpoklady ve svém předmětu, který umožňuje či spíše vyžaduje dovést teoretické poznání do praktického ověření a plného využití.

Na základě intencí XVII. sjezdu KSČ se bude psychologie v následujícím období orientovat na ty *problémy*, jejichž ujasnění umožní poznat povahu a usměrňovat další rozvoj ekonomických a sociálních procesů. Jako profilující problematika perspektivního vývoje československé psychologie se jeví psychologické zákonitosti činnosti subjektu a jeho rostoucí úlohy při výstavbě rozvinuté socialistické společnosti (myšlení, prožívání a jednání lidí, pracovních a jiných kolektivů).

Intenzivní rozvoj vědy a techniky, urychlování inovačních cyklů v základně (výrobě) a nadstavbě (např. výchově), nový charakter práce i nový způsob života směřuje k požadavkům na rozvíjení a uplatňování vyšších psychických procesů a složitějších způsobů sociálního chování. Před psychologii vystupuje náročný úkol komplexní a celoživotní přípravy člověka, speciální výzkumy v oblasti kognitivních procesů (výběrové zpracování informací), tvůrčího myšlení (metody tvůrčí práce, vedení lidí k racionálním pracovním postupům, kooperace lidského a umělého intelektu), urychlování rozvoje schopností a talentů, usměrňování morálního vývoje dětí a mládeže a regulace jednání a psychických procesů a stavů v náročných životních situacích (zajišťování psychické odolnosti a morální pevnosti v mimořádných podmínkách). Tyto vyšší funkce a procesy je třeba zkoumat a výsledky aplikovat v rámci celkového rozvoje lidské osobnosti a v rámci společné činnosti, sociální kooperace a sociálních vztahů. Úspěšná bude však psychologie jen tehdy, jestliže při aplikaci nabídne nejen adekvátní vzorce pro chování, učení a řízení vyšších funkcí, ale spíše principy, které individuum, kolektiv či organizace může samostatně podle specifických cílů a podmínek rozvíjet. Jde o principy kreativní povahy spojené s rozvíjením myšlenkových stylů, obrazotvornosti, orientace v situaci, citů, pocitů a prožitků, které mohou pomoci v této orientaci.

Psychologie se soustředí na rozpracování metod, které umožní hledat účinnější cesty ovlivňování psychických vlastností, stavů a obsahů myšlení lidí, na kterých bezprostředně závisí jejich aktivní činnost podmiňující veškerý ekonomický a sociální rozvoj společnosti.

Je nepochybné, že perspektivní vývoj psychologie je podmíněn nutností posílit řešení teoreticko-metodologických základů marxisticko-leninské psychologie (při důsledné reflexi marxistického pojetí člověka a společnosti) a teorie marxismu-leninismu problémů vývoje osobnosti a rozvoje tvořivosti a schopnosti, výběru, rozvíjení a usměrňování talentů, otázek řízení sociálních procesů (zejména z hlediska rozvoje výrobních sil společnosti), utváření socialistického vědomí pracovníků, a to současně s bojem proti jevům cizím socialismu. V souvislosti s tím je nutno zabývat se psychologickými otázkami politické, ideologické a výchovné práce a zvýšit tak angažovanost psychologů při řešení globálních problémů lidstva (např. životního prostředí, otázek výchovy k míru apod.).

Takovéto pojetí zaměření psychologie povede k tomu, že psychologie přestane být „akademickou“ vědou, hromadící izolované a často málo užitečné poznatky, ale stane se vědou formativní, přetvářející osobnost člověk a rozvíjející jeho socialistické vědomí a uvědomění.

Je nepochybné, že koncepční činnost československých psychologů bude zaměřena nejenom na nové obsahové zaměření psychologie, ale též na *nové metody* práce, zejména na:

— rozpracování nových výzkumných přístupů (konkrétně-historický, systémový, interdisciplinární),

— propojování základního výzkumu — aplikovaného výzkumu — rutinní odborné činnosti,

- spojení teorie a praxe,
- mezinárodní spolupráci.

Kromě vnější podpory a pomoci je nutné hledat rezervy v samotné vědeckovýzkumné základně psychologie. Naznačíme některé z nich alespoň heslovitě:

— obsahově zaměřit psychologická pracoviště na prioritní úkoly vědeckotechnického rozvoje; za tím účelem zpřesnit koncepci jejich práce, sledovat přitom cestu intenzifikace vědeckovýzkumné činnosti;

— lépe využít stávajícího potenciálu pracovišť, koncentrovat kapacity a prostředky na nejdůležitější úkoly;

— soustředit tvůrčí cíle vědců a vědeckých kolektivů k rychlejšímu a efektivnějšímu plnění vytčených úkolů; za tím účelem vytvořit tvůrčí pracovní atmosféru a ducha náročné kritičnosti na pracovištích;

— dosáhnout lepší spolupráce a koordinace vědeckovýzkumné činnosti, uskutečňované jak v rámci psychologických pracovišť akademií věd (ČSAV, SAV), tak v rámci ČSAV (SAV) a vysokých škol, příp. dalších vědeckovýzkumných pracovišť;

— dosáhnout většího sepětí vědeckovýzkumných pracovišť se společenskou praxí (s uživateli výsledků vědeckovýzkumné práce), zdokonalovat mechanismus vzájemných vztahů a spolupráce;

— zajistit kvalitní výběr a odborně politickou přípravu nových psychologů a výchovu vědeckých kádrů; ve větším rozsahu a směleji vyzvedávat schopné, talentované kádry, spojovat vyzrálou zkušenost vědeckých pracovníků se zánícením a odvahou mladých;

— rozvíjet ty psychologické disciplíny (obory), které mohou v příštích letech rozhodujícím způsobem ovlivňovat strukturální přeměny zvyšování technické a ekonomické úrovně jednotlivých odvětví národního hospodářství a zabezpečovat růst produktivity práce;

— zkvalitňovat ediční činnost (v oblasti periodických i neperiodických publikací) a zvýšit úsilí v oblasti propagace a popularizace nových vědeckých poznatků.

Naznačené širší problémy československé psychologie jsou propojeny s úkoly Psychologického ústavu, který je — jako ústřední vědecká instituce — musí pomáhat zajišťovat.

Z Á V Ě R

Není snadné v současnosti — po tak krátké době existence ústavu — hodnotit jeho práci. Bude to možno udělat dostatečně objektivně až s větším časovým odstupem, zatím jsme příliš bezprostředními a přímými účastníky celého procesu. Domnívám se však, že lze přece jen dospět k hodnotícímu závěru v tom smyslu, že ústav výrazně napomohl rozvoji československé psychologie a jejímu aktivnímu začlenění do soustavy společenskovědních oborů, řešících aktuální úkoly rozvoje společnosti v rámci Státního plánu. Koordinační činnost ústavu, která vedla k překonání některých nežádoucích duplicit, živelnosti, individualismu a nekoncepčnosti výzkumné práce v psychologii, měla nesporně vliv na zintenzívnění a zlepšení efektivnosti vědeckovýzkumné práce našich psychologů.

V rámci svých možností ústav usiloval o soustavné rozvíjení teoreticko-metodologických základů marxistické psychologie. Přispěl zejména k vývoji česko-

---

slovenské sociální psychologie, poněvadž byl prvním pracovištěm v Československu, jehož profilujícím oborem ve výzkumné práci byla dříve u nás oficiálně nerozvíjená sociální psychologie. V ústavu byly také propracovány některé klíčové teoretické kategorie a pojmy, jako například procesy učení, aktivní psychický odraz a vědomí, pojem činnost a její sociální zprostředkovanost, motivace, socializační proces a morální vývoj.

Ústav také výrazně napomohl propojení naší psychologie se současnou psychologií světovou. Jednak sledování jejího pokroku a uplatňováním nových poznatků i metodologických přístupů, jednak konkrétními kontakty na odborných fórech — kongresech, konferencích a dalších jednáních — a v průběhu mezinárodní vědecké spolupráce na základě dohod ústavem uzavřených.

Dvacátému výročí založení Psychologického ústavu ČSAV věnovali jeho pracovníci příspěvky, které uveřejňujeme v tomto a v předcházejícím čísle XXXI. ročníku Československé psychologie a ve 2. čísle XXXII. ročníku.